

İŞÇİLERİN HAK ARAMA SÜRECİNDE

BİLGİ DÜZEYİ, ÖRGÜTSEL YAPI VE YASAL UYGULAMALAR HAKKINDA TUTUMLARI ARAŞTIRMASI

Mürsel ÇUKUR

Kamu Yönetimi Uzm., Çalışma ve Sosyal Güvenlik
Bakanlığı İş Müfettişi

Giriş

Bu yazıda TODAİE KYUP (Türkiye ve Orta-doğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi Lisans Üstü Uzmanlık Programı) gereğince hazırlanan “Bireysel İş Uyuşmazlıklarında Hak Arama” başlıklı tez’de yer alan “İşçilerin Hak Arama Sürecinde Bilgi Düzeyi, Örgütsel Yapı ve Yasal Uygulamalar Hakkındaki Tutumları Araştırması”nın sonuçları özetlenecektir.

Örneklem ve Yöntem

Örneklem

Bu araştırmaya toplam 420 işçi katılmıştır. Bu işçilerin tamamı sendika üyesi değildir. Bunların 199’u erkek (% 50.6), 191’i de (% 45.5) kadındır. 30 kişi cinsiyet ile ilgili soruyu boş bırakmıştır. Çalışmaya katılanların yaş ortalaması 32.73 (SD = 9.16, standart sapma), en küçüğü 16 ve en büyüğü ise 53 yaşındadır. Yaş sorusuna yanıt vermeyen 64 kişidir (% 15.2).

Çalışmaya katılanların %1’i (4 işçi) okur-yazar, %29’u (122 işçi) ilkökul, %24’ü (101 işçi) ortaokul, %30.5’i (128 işçi) lise ve %7.4’ü (31 işçi) üniversite mezunudur. 34 işçi (%8.1) bu soruya yanıt vermemiştir. Çalışmadaki işçilerin ücreti 120 ve 650 milyon TL net aylık arasında değişmektedir. Ortalama ücret ise 215 milyon TL net aylıktır (SD= 55.68). Bu arada deneklerden ücretlerini tutar olarak belirtmeleri istenmiş olmasına rağmen, 35 işçi (%8.3) ücretlerini “asgari ücret” olarak ifade etmiştir. Yukarıdaki ortalama ücret hesabı yapılırken, bu yanıt şikkı 184 milyon TL (anketin yapıldığı dönemdeki yuvarlatılmış asgari ücret) olarak çevrilmiştir. 95 işçi (%22.6) ise ücretlerini belirtmemiştir.

Çalışmaya katılanların %43.6’sı (183 işçi) A (Ankara) temizlik şirketinde, %15.2’si (64 işçi) B (Ankara) şirketinin yükleme kısmında, %13.3’ü (56 işçi) Eskişehir’de farklı işlerde, %12.6’sı (53 işçi) C tekstil (Eskişehir), %10.2’si (43 işçi) D şirketinde yükleme kısmında ve %5’i (21 işçi) ise E makinede çalışmaktadır. İşyerlerinin açık ünvanları, anket yapılırken işverenlere belirtildiği gibi, araştırmada açıklanmamış, harflerle ifade edilmiştir. İşyerlerinde sendika yoktur.

Veri toplama aracı

Bu çalışmada 19 sorulu bir anket kullanılmıştır. Denekler bu sorulara 5 basamaklı Likert cinsi ölçekler ile yanıt vermişlerdir (1=kesinlikle katılmıyorum, 2=katılmıyorum, 3=kararsızım, 4=katılıyorum ve 5=kesinlikle katılıyorum). Bu 19 sorulu anketin yanında 3 tane yarı-açık uçlu soru ve demografik özellikleri inceleyen sorular da vardır.

Yarı-açık uçlu soruların ilki, çalışanların haklarını aramakta karşılaştıkları sorunları öğrenmek, ikincisi çalışma yaşamındaki en önemli faktörleri öğrenmek ve sonuncusu ise çalışma yaşamına ilişkin katılanların bilgi kaynaklarını ortaya koymak için hazırlanmıştır. Bu yarı-açık sorularda, katılımcılardan sunulan liste içindeki maddelerden en önemlisini seçmeleri istenmiştir, ayrıca verilen listeye kendilerince önemli görünen maddeler eklemelerine de olanak tanınmıştır.

19 sorulu anket, 4 ana ölçekten, 4 ana grup sorudan oluşmaktadır:

- Bilgi Düzeyi: Toplam 6 sorudan oluşmaktadır (1’den 6’ya kadar olan sorular). Burada, katılanların çalışma ilişkileri ile ilgili yasalar ve hak arama süreciyle ilgili bilgi düzeyleri hakkında, kendilerini

hangi ölçüde yeterli gördükleri üzerine odaklanılmıştır.

- **Kaynak Yeterliliği:** Toplam 3 sorudan oluşmaktadır (8-10. sorular). Burada, katılımcıların çalışma ilişkileri ile ilgili yasalar ve hak arama süreciyle ilgili bilgiye ulaşmak için, yeterli bilgi kaynaklarına sahip olup olmadıkları hakkındaki düşünceleri öğrenilmek istenilmiştir.

- **İşçi Örgütleri (Sendika):** Toplam 3 sorudan oluşmaktadır (11-13. sorular). Bu grup soruda, bu çalışmaya katılanların haklarının aranması sürecinde, sendikaların rolü konusundaki tutumlarıyla ilgilenilmiştir.

- **Sisteme Güven:** Toplam 7 sorudan oluşmaktadır (14-19. sorular ve 7. soru). Burada, katılımcıların haklarını aramakta devlet kurumlarının yeterliliği veya genel ekonomik işleyişin hak aramalarındaki etkisi konusundaki tutumları ölçülmek istenmiştir.

Bulgular

Ayrıntılı bilgi vermek amacıyla, 4 ana bölümden oluşan ankete katılanların, her soruya verdiği yanıtlar, bu ana bölümler kullanılarak aktarılmıştır. Ayrıca, bu ana bölümler arasındaki ilişkiler veya bu ana bölümlerle demografik veriler (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ücret) arasındaki ilişkiler incelenirken, ana bölümleri oluşturan soruların ortalama değerleri alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Bu ana bölümlerin ortalaması hesaplanırken, her sorunun aynı yönde olmasına (olumlu-olumsuz) dik-

kat edilmiş, farklı yönde olan soruların yanıt şıkları çevrilmiştir. Yani tüm sorular olumsuzdan olumluya, azdan çoğa denk gelecek şekilde düzenlenmiştir.

Bilgi düzeyi, kaynak yeterliliği, sivil örgütlenme ve sisteme güven sorularına verilen yanıtlar

Her bir ana faktör içinde yer alan sorulara verilen yanıtların sayısı, bu yanıtların yüzdesi (%) ve ortalama değerleri tablolarda ayrı ayrı gösterilmiştir. Tablo-1, katılımcıların çalışma ilişkileri ile ilgili yasa ve hak arama süreçleriyle ilgili “bilgi düzeyleri” hakkındaki görüşlerini; Tablo-2 bu alandaki “bilgi kaynaklarının yeterliliği”ni; Tablo-3 bu konudaki “işçi örgütlerinin (işçi sendikaları) yeterliliği” hakkındaki tutumlarını ve Tablo-4 ise, “hak arama sistemine güven” konusundaki tutumlarını yansıtmaktadır.

Anket sorularına verilen yanıtlar değerlendirilirken, “Tamamen Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” yanıtları katılmıyorum olarak; “Katılıyorum” ve “Tamamen Katılıyorum” yanıtları ise katılıyorum olarak değerlendirilecektir.

- **Bilgi Düzeyi:** İşçilere, çalışma ilişkileri ile ilgili yasalar ve hak arama süreciyle ilgili bilgi düzeyleri hakkında, kendilerini hangi ölçüde yeterli gördüklerine yönelik tutumlarını öğrenmek amacıyla, 1-6. sorular sorulmuştur. Sorulara verilen yanıtlar Tablo-1’de gösterilmiştir.

Tablo-1: İşçilerin bilgi düzeylerine ilişkin yanıtları

	Kesinlikle katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Kesinlikle katılıyorum 5
1. Çalışma mevzuatını sorunla karşılaşınca öğreniyoruz	45 (% 10.7)	75 (% 17.9)	58 (% 13.8)	161 (% 38.3)	79 (% 18.8)
2. Bilgisizlikten hak kaybına uğradım	36 (% 8.6)	88 (% 21)	66 (% 15.7)	163 (% 38.8)	65 (% 15.5)
3. Çalışma koşullarını sıklıkla düşünüyorum	27 (% 6.4)	99 (% 23.6)	105 (% 25)	125 (% 29.8)	62 (% 14.8)
4. Yasal haklarımı biliyorum	67 (% 16)	109 (% 26)	95 (% 22.6)	105 (% 25)	44 (% 10.5)
5. Haklarıma sahip çıkıyorum	54 (% 12.9)	118 (% 28.1)	87 (% 20.7)	115 (% 27.4)	44 (% 10.5)
6. Nasıl-nereye başvuracağımı biliyorum	59 (% 14)	102 (% 24.3)	84 (% 20)	117 (% 27.9)	58 (% 13.3)
Ortalama = 2.82 SD = 0.64					

Anketimizin ilk sorusu olan “Çalışma mevzuatını, genelde başımıza bir sorun geldikten sonra öğreniyoruz.” sorusuna katılma oranı %57.1’dir. İşçiler, çalıştıkları dönemde haklarını bilmediklerini düşünmektedirler. Ancak, bir sorunla karşılaşınca araya girmektedirler. İşçiler sorunla karşılaştıktan sonra, zorunluluktan haklarını öğrenmeye çalışmaktadırlar.

2. soru olan “Çalışma yasalarını bilmediğimden dolayı hak kaybına uğradım.” sorusuna %54.3 oranındaki işçi katılmaktadır. İşçiler, çalışma mevzuatını bilmemeleri nedeniyle hak kaybına uğradıklarına inanmaktadırlar.

3. olarak, “Çalışma yaşamında karşılaştığım mesleki, ekonomik ve sosyal tehlikeler sık sık zihnimi meşgul ediyor.” sorusuna %44.6 oranında katılmaktadırlar. Burada ilginç bir şekilde, %30 oranında bu yargıya katılmayan işçi bulunmaktadır. İşçilerin önemli bir kısmı durumlarını kabullenmiştir.

İşçilere yöneltilen 4. Soruda, “İşçilikten kaynaklanan yasal haklarımı biliyorum.”, 5. soruda “Çalışma yasalarının sağladığı haklarıma sahip çıkıyor ve gerektiğinde haklarımı arıyorum.” ve 6. soruda “İşçilik haklarımı elde etmek için nasıl, nereye ve ne şekilde başvurmam gerektiğini biliyorum.” sorularına sırasıyla katılmama oranları %42, %41, %38.3; katılma oranları %35.5, %37.9, %41.2; kararsız oranları ise %22.6, %20.7 ve %20’dir.

4, 5, 6. sorulara katılan ve katılmayan oranlarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Bu sorulara verilen yanıtlardan işçilerin belirgin bir tutumları saptanamamıştır. 3. soruda olduğu gibi, bu 3 sorudaki kararsız oranı da dikkat çekici nitelikte yüksektir.

Yanıtların ortalamasının 2.82 olmasından, işçilerin, bilgi düzeyi ile ilgili sorulara karşı genelde kararsız kaldığı anlaşılmaktadır.

• **Bilgi Kaynaklarının Yeterliliği:** Burada, katılımcıların çalışma ilişkileri ile ilgili yasalarda ve hak arama süreciyle ilgili bilgiye ulaşmak için, yeterli bilgi kaynaklarına sahip olup olmadıkları hakkındaki düşünceleri öğrenilmek istenilmiştir. Kaynak yeterliliği bölümü, 8-10. soruları içermektedir. Bilgi kaynaklarının yeterliliğine ilişkin yanıtlar, Tablo-2’de gösterilmiştir.

8. soruda “Çalışma haklarımıza ilişkin yazılı, sözlü vs. yeterli kaynak bulamıyorum.” sorusuna %50 oranında katılım olmuştur. 9. soruda “İş uyumsuzluklarında hukuki durumumu öğrenmek için gerekli kaynaklara rahatlıkla ulaşabiliyorum.” sorusuna ise, %48.1 oranında katılma olmamıştır.

Kaynak yeterliliğine ilişkin yanıtlardan, özellikle 8. (%50 oranında) ve 9. (%48.1) yanıtlardan, hak aramaya ilişkin kaynakların yetersizliği anlaşılmaktadır.

“İş uyumsuzluğu ile karşılaştığımda iş arkadaşlarımdan veya çevremden yeterli bilgi alabilirim.” şeklinde sorulan 10. soruya katılmama oranı %35.8, katılma oranı ise %28.8’dir. Bu soruya verilen yanıtlardan, işçilerin belirgin bir tutum göstermediği anlaşılmaktadır.

Her üç yanıtta da, kararsızların oranı anketin genelinde olduğu gibi %20’den fazladır.

İşçiler, bilgi düzeyi ile ilgili sorulara karşı gösterdikleri kararsızlık tutumunu neredeyse aynı ortalama ile (2.85), kaynak yeterliliği için de göstermektedir.

Tablo-2: İşçilerin bilgi kaynakları yeterliliğine ilişkin yanıtları

	Kesinlikle katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Kesinlikle katılıyorum 5
8. Yeterli kaynak bulamıyorum	47 (%11.2)	77 (%18.3)	85 (%20.2)	138 (%32.9)	72 (%17.1)
9. Kaynağa rahat ulaşabiliyorum	47 (%13.6)	77 (%34.5)	85 (%21.7)	138 (%7.6)	72 (%0.7)
10. Yeterli bilgi bulabilirim	54 (%12.9)	96 (%22.9)	91 (%21.7)	120 (%28.6)	1 (%0.2)
Ortalama = 2.85		SD = 0.78			

• İşçi Örgütleri (Sendika): İşçi örgütlerine yönelik tutuma ilişkin olarak toplam 3 soru sorulmuştur (11-13. sorular). Bu grup sorularda, bu çalışmaya katılanların haklarının aranması sürecinde, sendikaların rolü konusundaki tutumlarıyla ilgilenilmiştir. İşçilerin sendikalara yönelik tutumları Tablo-3'te gösterilmiştir.

Burada sırasıyla, 11. soruda “Çalışanların örgütlendiklerinde haklarını savunmak konusunda daha güçlü ve başarılı oldukları kanaatindeyim.”; 12. soruda “İşçilerin haklarını savunabilmesi için işçi sendikaları önem taşımaktadır.” ve 13. soruda ise, “Hak arama konusunda sendikalı ve sendikasız işçi arasında fark görmüyorum.” sorularına, işçilerin gösterdikleri tutumlar öğrenilmek istenmiştir.

İşçilerin 11. (%51.9'u katılıyor) ve 12. (%60.7'si katılıyor) sorulara verdikleri olumlu yanıtlar ile 13.

soruya verdikleri %50.5 oranındaki katılmama yönündeki olumsuz yanıtlardan, çoğunlukla işçilerin sendikalı olmayı tercih ettikleri yönünde tutumları olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Tablo-3 ile ilgili ortalamaya da (3.37) yansımıştır. Bu bölümde kararsızlık oranı da, diğer bölümlere göre daha düşüktür. 11. soruya %17.4, 12. soruya %16.7, 13. soruya %18.3 oranında kararsız kalınmıştır.

• Sisteme Güven: Bu alt bölüm, toplam 7 sorudan oluşmaktadır (14-19. sorular ve 7. soru). Burada, katılımcıların haklarını aramakta devlet kurumlarının yeterliliği veya genel ekonomik işleğin hak aramalarındaki etkisi konusundaki tutumları ölçülmek istenmiştir. Sisteme güvenle ilgili sorulara verilen yanıtlar Tablo-4'te gösterilmiştir.

Tablo-3: İşçilerin işçi örgütlerine (sendika) ilişkin yanıtları

	Kesinlikle katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Kesinlikle katılıyorum 5
11. Örgütlü olmak daha başarılı	46 (%11)	81 (%19.3)	73 (%17.4)	136 (%32.4)	82 (%19.5)
12. İşçi sendikaları önemli	41 (%9.8)	41 (%13.8)	66 (%16.7)	153 (%36.4)	102 (%24.3)
13. Sendikalı olmak fark etmiyor	92 (%21.9)	120 (%28.6)	79 (%18.8)	77 (%18.3)	52 (%12.4)
Ortalama = 3.37 SD = 0.27					

Tablo-4: İşçilerin sisteme güvene ilişkin yanıtları

	Kesinlikle katılmıyorum 1	Katılmıyorum 2	Kararsızım 3	Katılıyorum 4	Kesinlikle katılıyorum 5
7. Devlet kurumları yeterli	67 (%16)	98 (%23.3)	71 (%16.9)	121 (%28.8)	62 (%14.8)
14. Yüksek ücretli sigortalı olmaya tercih ederim	69 (%16.4)	129 (%30.7)	77 (%18.3)	96 (%22.9)	49 (%11.7)
15. Sigortamın karşılığını alıyorum	90 (%21.4)	131 (%31.2)	88 (%21)	77 (%18.3)	32 (%7.6)
16. Devlet denetimi yeterli	85 (%20.2)	132 (%31.4)	90 (%21.4)	78 (%18.6)	33 (%7.9)
17. Bilgi uygulamada işe yaramıyor	64 (%15.2)	101 (%24)	97 (%23.1)	117 (%27.9)	40 (%9.5)
18. Ekonomik gücüm olmadığından hak arayamıyorum	53 (%12.6)	89 (%21.2)	72 (%17.1)	129 (%30.7)	75 (%18)
19. Yasalar gereğince uygulanıyor	69 (%16.4)	129 (%30.7)	74 (%17.6)	90 (%21.4)	56 (%13.3)
Ortalama = 2.87 SD = 0.50					

Bu sorular ve katılıp katılmama oranları şöyledir:

7. soru: “İş uyuşmazlıklarında yetkililerin (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, iş mahkemesi yetkilileri gibi) yeterince yardımcı olacaklarına inanıyorum.” (%39.3 katılmıyorum, %43.6 katılıyorum).

14. soru: “Sosyal sigorta isteğe bağlı olsa sigortalı olmak yerine daha yüksek ücret almayı tercih ederim.” (%47.1 katılmıyorum, %34.6 katılıyorum.).

15. soru: “Ödediğim sosyal sigorta priminin karşılığını aldığımı inanıyorum.” (%52.6 katılmıyorum, %25.9 katılıyorum).

16. soru: “İş yasalarının uygulanmasında devletin denetimleri yeterlidir.” (%51.6 katılmıyorum, %26.5 katılıyorum).

17. soru: “Çalışma yasalarını bilmemin uygulamada pek bir yararı olacağına inanmıyorum.” (%39.2 katılmıyorum, %37.4 katılıyorum).

18. soru: “Ekonomik gücüm olmadığından haklarımı yeterince arayabileceğime inanmıyorum.” (%33.8 katılmıyorum, %48.7 katılıyorum).

19. soru: “Çalışma yasalarının gereğince uygulandığına inanıyorum.” (%47.1 katılmıyorum, %34.7 katılıyorum).

Burada 15. (%52.6’sı katılmıyor) ve 16. (%51.6’sı katılmıyor) sorulara verilen yanıtlardan, sırasıyla, işçilerin ödedikleri sigorta priminin karşılığını almadıklarına ve devletin denetiminin yeterli olmadığına inandıkları anlaşılıyor.

14’e verilen %47.1 oranında katılmıyorum, 18’e verilen %48.7 oranında katılıyorum ve 19’a verilen %47.1 katılmıyorum yanıtları da dikkat çekici niteliktedir. İşçilerin tutumları yeterince belirgin gözükmesine de, sırasıyla, sigortalı olmayı yüksek ücrete tercih ediyor; ekonomik gücünün zayıflığı nedeniyle haklarını arayamıyor ve yasaların gereğince uygulandığını düşünmüyor.

Tablo-4’te görüldüğü gibi, sisteme güven konusunda, 2.87’lik ortalama ile kararsız yanıt ağırlıklıdır. Sorulan konuları daha önce fazla sorguladıkları ve her ne kadar kendilerine aksi söylense de, verecekleri yanıtların açıklanması durumunda zorda kalabileceklerine inanmaları, işçilerin kararsız kalmalarının iki temel nedeni olabileceği düşünülmektedir.

Yarı-açık uçlu sorulara verilen yanıtlar

Burada sorulan sorularla, işçilerin, haklarının aranmasında gördükleri en önemli engel, çalışma yaşamındaki en önemli etken ve çalışma yasalarıyla ilgili bilgiye ulaşmakta en çok başvurulan bilgi kaynakları saptanmak istenmiştir.

İşçilere, “Sizce çalışanların haklarını aramasını engelleyen en önemli neden aşağıdakilerden hangisidir?” sorusu sorularak, şu seçenekler arasında tercih yapmaları istenmiştir:

- Çalışanların hak arama yollarını bilmemesi,
- İşçi örgütlerinin yetersiz olması,
- Çalışanların haklarını bilmemesi,
- Çalışanlarla ilgili kurumların yetersizliği,
- Çalışanların hakları konusunda yeterli bilgi kaynaklarının olmaması,
- Diğerleri.

Hak arama yolunda katılımcıların gördüğü en önemli engeller, en önemliden en önemsizine doğru olmak üzere, Tablo-5’te gösterilmiştir. Tabloda “diğerleri” (13 işçi, %3.1) olarak yazan bölümdeki yanıtlar şöyledir:

Tablo-5: Hak aramadaki en önemli engel

	Sayı	Oran (%)
1. Hak arama yollarını bilmemek	133	31.7
2. Haklarını bilmemek	123	29.3
3. Yeterli bilgi kaynağının olmaması	43	10.2
4. Resmi kurumların yetersizliği	39	9.3
5. İşçi örgütlerinin yetersizliği	35	8.3
6. Diğerleri	34	8.1

Hakların ücret olarak görülmesi = 1,

İşten atılma korkusu = 10,

İşverenin tutumu = 2,

Hepsi = 19 (katılımcılardan verilen seçenekleri önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir, fakat burada görüldüğü gibi bazıları hepsini aynı oranda önemli görmektedir).

İşçiler, haklarının aranmasındaki en önemli engel olarak; %31.7 oranında hak arama yollarını bilmemek, %29.3 oranında da haklarını bilmemek olarak belirtmişlerdir. Her iki yanıt grubu, işçilerin haklarını ve hak arama yollarını bilmesi konusunda yetersizliğini (toplam %61) göstermektedir. Yeterli kaynak olmaması, resmi kurumların ve işçi örgütlerinin yetersizliği, işçilerin haklarını aramasındaki engellerden biri olduğu kadar, işçilerin hakla-

rı ve hak arama yolları konusundaki bilgisizliğinin de nedenidirler.

Yarı açık uçlu sorulardan 2. olarak, “Sizce çalışma yaşamına ilişkin olarak aşağıdakilerden en önemlisi hangisidir?” sorusu sorulmuştur. İşçilere verilen seçenekler şöyledir:

- Sosyal sigorta,
- Ücret miktarı,
- İş güvencesi,
- İşçi sağlığı önlemleri,
- Çalışma şartları (fazla çalışma, hafta tatili, izinler gibi),
- Diğerleri.

Katılımcılar tarafından çalışma hayatında en önemli etkenlerin listesi, önem sırasına göre, Tablo-6’da gösterilmiştir. “Diğerleri” şikkını (34 işçi, %8.1) 33 işçi “hepsi”, 1 işçi ise “adam kayırma” şeklinde belirtmişlerdir.

Tablo-6, çok dikkat çekici sonuçlar vermektedir. İşçiler kendileri için, çalışma yaşamında en önemli etken olarak; %39.3 gibi çok belirgin bir oranda sosyal sigortayı görmektedirler. Gerçekten işçilerin emekli olmaları, sağlık yardımlarından yararlanmaları ve diğer işçilik haklarını alabilmeleri

Tablo-6: Çalışma yaşamındaki en önemli etken

	Sayı	Oran (%)
1. Sosyal sigorta	165	39.3
2. İş güvencesi	94	22.4
3. Ücret tutarı	77	18.3
4. İşçi sağlığı ve güvenliği	20	4.8
5. Çalışma koşulları	13	3.1
6. Diğerleri	34	8.1

için çalıştığını kolayca ispatlamasını sağlaması gibi başlıca nedenlerle sigortalı çalışma yönündeki tutum ortaya çıkmıştır. 15. soruya verdikleri, sigorta priminin karşılığını alamadıkları yönündeki tutumlarına rağmen, sosyal sigortayı istemektedirler. Tezimizin birinci bölümünde açıklandığı gibi, kayıt dışılığın (SSK veya Bağ-Kur kapsamında olup da sigortasız çalışanlar: 5.322.382 kişi) ve işsizlik oranının çok yüksek (2001 yılı istatistiklerine göre işsizlik oranı: %8.5) olduğu ülkemizde yapılan bu anket gerçeği yansıtmaktadır.

İş güvencesinin, %22.4 ile ikinci sırada çıkmasında, ekonomik yapıdaki bozukluğun yol açtığı yüksek işsizlik oranı ve iş sözleşmesinin işverence

kolaylıkla bozulabilmesine olanak sağlayan yasal düzenlemelerin yetersizliği başlıca nedenler arasındadır. İşçiler; ücret tutarı, işçi sağlığı önlemleri, çalışma koşulları gibi etkenleri daha az önemli görmektedirler. İş güvencesinin, yasal düzenlemelerden çok, işsizlik oranını düşürecek ve böylece fiili iş güvencesini artıracak önlemlerle sağlanması daha gerçekçidir. Aksi durumlarda yasalar gereği gibi uygulanamayacaktır.

Çalışma mevzuatıyla ilgili bilgiye ulaşılırken en çok başvurulan bilgi kaynaklarını belirlemek amacıyla, yarı açık uçlu soruların üçüncüsü sorulmuştur. Bu soru ve seçenekleri şöyledir:

“Aşağıdaki kaynaklardan hangisi iş mevzuatı ile ilgili olarak en çok bilgilenmenizi sağladı?”

- İşverenden,
- İş arkadaşlarımdan,
- Yazılı basından,
- TV-Radyodan,
- İnternette,
- Kitap ve broşürlerden,
- Sendikadan,
- Devlet yetkililerinden,
- Avukattan,
- Muhasebeciden,
- Diğer.

Katılanların, iş mevzuatıyla ilgili bilgi sahibi olmak için başvurdukları kaynaklar Tablo-7’de sunulmuştur. Tabloda yer almayan “diğerleri” seçeneğini (9 işçi, %2) 2’şer işçi “iş kanunları” ve “iş ortamı”, 5 işçi de “kulaktan dolma” olarak belirtmişlerdir.

Yukarıda da açıklandığı gibi işçiler, haklarını ve hak arama yollarını yeterince bilmediklerine inanmaktadırlar. Tablo-7’den de anlaşılacağı üzere, işçilerin %34.3 gibi çok belirgin bir oranda, ilk sırada başvurdukları bilgi kaynakları, kendileri gibi fazla bilgileri olmayan iş arkadaşlarıdır.

Daha da önemlisi, ikinci sırada bilgi kaynağı olarak yer alan işveren, hak arama konusunda, işçinin hak talep ettiği taraftır. Üçüncü sıradaki muhasebeci de, işveren vekili durumundadır.

Sendikanın oranının %3.6 çıkması, ülkemizdeki ücret ağırlıklı ve toplu iş ilişkilerine yönelik (üyelik esaslı) sendikalaşma modelinin varlığı ile sendikalaşma oranının düşüklüğü gibi nedenlerin sonucudur.

%1'lik devlet yetkilileri yanıtı, işçilerin yönetsel ve yargısal hak arama süreçlerinin yeniden düzenlenmesi gerektiği yönünde, işçilerin tutumunu ifade etmektedir.

Tablo-7: İş yasalarıyla ilgili bilgiye ulaşmada en çok başvurulan kaynaklar

	Sayı	Oran (%)
1. İş arkadaşı	144	34.3
2. İşveren	83	19.8
3. Muhasebeci	59	14
4. TV-Radyo	36	8.6
5. Yazılı basın	20	4.8
5. Kitap-broşür	20	4.8
6. Sendika	15	3.6
7. İnternet	6	1.4
8. Devlet yetkilileri	4	1
9. Avukat	1	0.2
10. Diğerleri	9	2

Ana bölümler arasındaki ilişkiler

Önceden belirtildiği gibi, ana bölümlerin ortalaması hesaplanırken her sorunun aynı yönde olmasına (olumlu-olumsuz) dikkat edilmiş, farklı yönde olan soruların yanıt şıkları çevrilmiştir. Aynı şekilde, bölümler arasındaki şıklara yanıt vermek yönünde de paralellik sağlanmıştır [Örneđin bilgi seviyesindeki düşük puanlar, katılımcının iş mevzuatı hakkında bilgi düzeyini yetersiz olarak görmesini (veya yüksek puanları yeterli görmesi) ifade etmektedir. Aynı şekilde sivil örgütler ve sisteme güven konusundaki puanlar azaldıkça bu durum, olumsuz tutumu yansıtmaktadır.]. Bu yaklaşım, demografik veriler kodlanırken de korunmuştur (yüksek puanlar yüksek eğitim seviyesini işaret etmesi gibi).

Her ana bölümün içersinde yer alan anket soruları ortalaması alınarak, elde edilen ana sonuçlar arasında korelasyonlar hesaplanmış ve Tablo-8'de gösterilmiştir.

Tablodan da görüleceği gibi, bilgi düzeyi ile kaynakların yeterliliği arasında pozitif ve istatistiksel olarak geçerli korelasyon vardır (0.10). Normal olarak beklenebileceği gibi, yeterli kaynak arttıkça bilgi seviyesinde de artış vardır.

Bilgi düzeyinin artmasına koşut biçimde katılımcıların sisteme olan güvenlerinde de artış olduğunu ortaya koyan olumlu yönde bir ilişki gözlemlenmiştir ($r = 0.096$).

Diğer istatistiksel olarak geçerli ilişki ise, sivil örgütler (sendikalar) hakkındaki tutumlar ile sisteme güvensizlik arasında negatif ilişkidir ($r = -0.17$). Bu korelasyondan ilişkinin yönünü tayin etmek olanağı yoktur ve iki farklı yorum getirilebilir. Katılanların sendikaların hak aramada da önemli olduğu yönündeki tutumlarının artışı sisteme güvensizliği artırmaktadır veya katılanlar sisteme güvenmedikleri için sendikaların hak aramada önemli olduğu yönündeki tutumlarını artırmadılar. Bu ilginç ilişki, daha ayrıntılı olarak farklı çalışmalarda incelenmelidir.

Demografik değişkenler ile ana bölümler arasındaki ilişki

Anket soruları arasındaki her bir ana bölümden elde edilen ortalama değerlerle yaş, eğitim seviyesi ve ücret tutarı arasındaki ilişkilerin korelasyonları hesaplanarak ortaya konulmuş ve Tablo-9'da gösterilmiştir.

Bu tablodan da görüleceği gibi, yaş artıkça sisteme güven artmakta ($r = 0.91$), ama bilgi düzeyinde azalma gözlenmektedir ($r = -0.12$).

Normal olarak bekleneceği gibi, eğitim düzeyi artıkça bilgi düzeyinde de artış gözlenmektedir ($r = 0.14$).

Ayrıca, eğitim düzeyi yükseldikçe sivil örgütlerin hak arama sürecindeki rollerine ilişkin tutumlar da olumsuzlaşmaktadır ($r = -0.11$). Aynı şekilde, eğitim düzeyi yükseldikçe sisteme güvensizlik de artmakta, ama bu ilişki istatistiksel olarak geçerli-yeterli değildir ($r = -0.039$).

Ücret seviyesi ile ana faktörler arasında istatistiksel yönden geçerli hiçbir ilişkiye rastlanmamıştır. Bunun nedeninin bu çalışmaya katılanların genelde birbirine yakın oranlarda ücret alanlardan oluşması olduğu düşünülebilir. Ayrıca ücretini bildirmeyenler de, %22.6 gibi yüksek orandadır veya yalnızca asgari ücret ifadesini kullananlar %8.3'tür.

Sonuç

Ülkemizde iş yasaları çıkarılırken gerek kamuoyunda gerekse de akademik ve bürokratik çevrelerde önemli tartışmalara, değerlendirmelere yol açmaktadır. Ancak yapılan düzenlemelerden doğrudan etkilenecek olan işçilerin tutumları, bilim-

Tablo-8: Anketteki ana değişkenler arasında korelasyon (r)

	Bilgi seviyesi	Kaynak yeterliliği	Sivil örgütlere tutum	Sisteme güvende tutum
Bilgi seviyesi	---	0.10*	-0.05	0.096*
Kaynak yeterliliği	---	---	-0.06	-0.01
Sivil örgütlere tutum	---	---	---	-0.17*
Sisteme güvende tutum	---	---	---	---

*P>0.05

Tablo-9: Anketteki ana değişkenler ile demografik değişkenler arasındaki korelasyon (r)

	Bilgi seviyesi	Kaynak yeterliliği	Sivil örgütlere tutum	Sisteme güvende tutum
Yaş	-0.12*	0.08	0.006	0.91*
Eğitim	0.14*	0.03	-0.12*	-0.04
Ücret	0.06	0.02	-0.05	0.04

*P>0.05

sel verilerle araştırılmamaktadır. Ayrıca, ülkemizin çalışma yaşamında bireysel iş ilişkileri baskın konumda olmasına rağmen, öğretilerde aksine bir yaklaşımla toplu iş ilişkileri ön planda incelenmektedir.

Yukarıda belirtilen gerekçelerle bireysel iş ilişkilerinde işçilerin tutumlarını belirlemek amacıyla "İşçilerin Hak Arama Sürecinde Bilgi Düzeyi, Örgütsel Yapı ve Yasal Uygulamalar Hakkındaki Tutumları Araştırması" yapılmıştır.

Yasal ve yönetsel düzenlemeler yapılırken, işçilerin de tercihleri-öncelikleri belirlenerek ve bunlar da dikkate alınarak düzenlemelerin yapılması, hem bu düzenlemelerin daha gerçekçi olmasını hem de işçiler tarafından daha fazla sahiplenilmesini sağlayacaktır.●